

NEF'İ'NİN KASİDELERİNDE MÜBALAĞA SANATINDAKİ AYRINTILAR

*Ali BALALAN**

ÖZET

Nefî, Divan edebiyatının en güçlü kaside ve hiciv şairidir. Nefî, kasidelerinde mübalağa sanatının bütün detaylarını işlemiştir. Şiirin üst dilinden yararlanarak mübalağa sanatını en iyi kullanan sanatçı, okuyucunun hayalini incitmemiştir. Şiirlerindeki aşırı abartıyı yumuşatmak için mutlaka bir açık kapı bırakmıştır.

Bu çalışmada Nefî'nin kasidelerinde mübalağa sanatının olduğu beyitler taranmış, padişaha övgü bölümünde; padişahın kadrinin yüceliği, şan ve ihtişam sahibi olması dile getiriliyor. At sevgisi bölümünde, ata duyulan sevgi kuru bir sevda değildir. Onu imgesel boyutta kullanarak ata farklı çağrışımlar yükler. Hiciv de ise övdüğü kişileri nasıl göklere çıkarıyorsa eleştirdiği kişileri de yerin dibine batırıyor. Kozmik âlem şairde doğrudan söyleyemediklerini dolaylı yoldan söyleme fırsatı verir. Söz ve mana konusuna gelince Nefî'nin kasidelerinde hakikatler katman katmandır. Sözlerinin tam anlaşılması için bu katmanların aralanması gerekir. Kendisi de sözlerini gizli saklı tutulan bir mecmuaya benzetmektedir. Bu da onun eserlerinin ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. İncelediğimiz bu kasidelerdeki beyitlerde Nefî, sözden ziyade mana üzerinde durmaktadır. Şair bazen kendini mana denizinde inci arayan bir dalgıç olarak görüyor. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk anlamlarını taşıyan deniz aslında şairin gönlü ve şiir düşünme yeteneği olan zekâsıdır.

Şair, mübalağa sanatını kullanırken, hayal dünyasının derinliklerinde gezinmiştir. Okuyucuyu taşkınlığa sürükleyerek, bu kadar da olmaz dedirttikten sonra beytin arka planındaki hakikatleri açıklamış en olmayacak şeyleri olağan gibi göstermiştir. Mübalağa sanatını kullanma becerisi de bundan kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nefî, mübalağa sanatı, hiciv, şiir, kaside;

DETAILS OF THE HYPPERBOLISM IN THE ODES OF NEF'İ

ABSTRACT

Nefî is one of the most powerful ode and satirical poet of Divan literature. He had used all the details of hyperbolisim in his poems. He had used the hyperbolisim by using the power of poetry but at the same time he had not disturb the imagination of the readers while using the hyperbolisim. In order to lighten the mood of hyperbole he always left some doors open.

* MEB, Öğretmen, Malatya, elmek: a_balaban@mynet.com

Greatness of sultans are explained in the hyperbolisim related to the parise of the sultans. Love towards the horses is not an ordinary bare love. He uses horse as an image by giving different meanings. In his satires he criticizes in a strong way just the opposite of his praisings. The explanation of cosmic universe gives chance to explain the ideas in an indirect way. In the odes of Nef-i the realities are explained in degrees. In order to understand the meaning of his words, these degrees should be analised in detailes. He had resembled his words as an closed magazine. This feature also shows the value of his works. In this ode Nef-i tries to Express the importance of the meaning of the words rather than the structures of the sentences.

The poet sometimes sees himself as an diver who searches pear in the sea of meaning. Sea symbolises the meaning of hugeness, greatness, foreverness. Sea represents the soul of poet and thinking visdom of poems. The poet had tried to explain his dream world when he had used the hyperbolisim in his poems. While he was exaggerating the events, he had tried to explain the hiden reality and he had also tried to show the most extraordinary events as ordinary tings. The ability of using hyperbolisim in his poems comes from this feature.

Key Words: Nefi, hyperbolisim, satirical, poem, ode.

Giriş

Osmanlının zirveden gerilemeye başladığı dönemde yaşayan Nef'i, kaside alanında söz sahibi olmuş kendisinden sonra gelen ve kaside yazan hemen tüm şairlere öncülük etmiştir. Kasidelerinde övdüğünü göklere çıkararak yerdğini de en ağır sözlerle eleştirmekten korkmayan, dilini ustaca kullanan ve yaptığı hicivlerle şöhret bulan Nef'i, mübalağa sanatının tüm inceliklerini ortaya koymuştur.

Nef'i, eserlerini okuyanları etkileyebilme gücünü göstermiş, kendi şiir kudretini eserlerine yansıtabilmiş, devrinde yaşayan tüm şairlere meydan okumuş, doğru bildiği hakikatleri edebi bir tarzda söylemeyi başarmış, özgünlüğü yakalamış, kendinden sonra gelen hemen tüm şairleri etkilemiş ender şahsiyetlerden biri olmuştur.

Nef'i'nin şiirlerinde -özellikle kaside ve gazellerinde- mübalağa sanatını çok iyi kullandığını, abartılı hayalleri güzel bir üslupla yumuşattığını gördük.

Ne sabâ sâ'ika dersem yaraşur sür'atde

Ki seğirdirken ana sayesi olmaz hem-pâ (K 18/2)

Cemşid-i kâmrân ki süvâr olsa rahşına

Dârâ tutar rikâbım Husrev inân verir (K 5/28)

Mübalağa sanatını Divan edebiyatında hemen hemen tüm şairler kullanmıştır. En makbul sayılan mübalağa tebliğ, hayal gücünü aşırı derecede zorladığı için makbul sayılmayan ise gulûv derecesindeki mübalağadır. Nef'i gulûv derecesindeki mübalağayı çok kullanmış; fakat okuyucusunu yadırgatmamıştır. Nef'i'nin sanatına ilişkin değerlendirme yapan bütün araştırmacılar, söz birliği etmişçesine onun hayal gücünün sınır tanımazlığına vurgu yaparlar (Avşar2003,89).

Turkish Studies

Nef'i'nin düşünce ve hayallerindeki bu aşırı abartma, üslubundaki kudret, ahenk ve samimiyetle hafifler, okuyucunun hayalini incitmez (İpekten 1996, 95).

Bu çalışmamızda Nef'i'nin, şiirlerinde mübalağa sanatını çok sık kullanarak insanın hayal gücünü zorladığını, bu kadar da olmaz dedirttikten sonra mutlaka bir açık kapı bıraktığını, bir hakikati dile getirdiğini, en olmayacak şeyleri olağan gibi takdim ettiği görülmüştür. Nef'i'nin şiirlerinde incelediğimiz mübalağa sanatını söz ve mana, padişah övgüsü, at sevgisi, hiciv ve kozmik âlem olarak inceledik.

A. Nef'i'de Söz ve Mana Üzerine Mübalağa

Nef'i'de mana ve fikir ön planda olduğu için geniş bir muhayyile ve buna dayanan mübalağa sanatı da ön plandadır. Bu konuda Tulga Ocak'ın “ *Daha önce söylenmiş mazmun ve alışılmış terkiplerden kaçınıp bunların yerine yenilerini bulma*” (Ocak1991,28) tespitinden hareketle Nef'i'nin özgün olduğunu söyleyebiliriz. Nef'i edebiyata yeni bir tarz getirdiğini, şiir dilinin yeniliğini “ *nazik-suhan, pakize-eda, mu'ciz-dem*” (Ocak1991, 30) gibi kavramlarla izah etmiştir.

Nef'i kendi şiirine o kadar güvenir ki kendi sözünü bütün sözlerin başı olarak görür. Bütün gizli sırlar, benim şiirim içindedir. Benim şiirim bir düğüm gibidir. Herkes onu anlayamaz ve çözemez. Gaybdan gelen ilham gibidir benim şiirlerim. Şair sözünü Fatiha suresinin incilerinin dizildiği ipe eşdeğer görmüştür. Sözümün düğümü çözülünce gizli sırlar dağılır diyerek **mübalağa** (tebliğ) yapmıştır. Aslında şair hakikati dile getirmiştir. İnsan yaratılmışların en şerefliisidir. Allah kendi ruhundan ona üflediği için Allah'tan bir parça taşımaktadır. Aynı zamanda gönül, tecelligâhtır. İnsan bu kadar kıymetli olunca onun söylediği sözler de Hak tarafından kalbine ilham yoluyla verildiğinden insanın sözü de “seb'al-mesani” kadar değerlidir.

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i Seb'al-mesânîdür sözüm (K 1/1)

Kendi sözünün bir cevher olduğunu, bu âlemin sözünün bir benzerini görmediğini, sözlerinin gayb âleminden geldiğini söyleyerek **mübalağa** yapmıştır.

Söz ile gevher arasındaki görünmezlik bakımından mevcut olan münasebete dikkat etmek gerekir. Aynı münasebete gayb ve sır mefhumları dahil olmaktadır (Tolasa 2001,289). Söz konuşulmadan önce gayb âleminde. Bundan dolayı kimsenin görmemesi duymaması çok doğaldır. Araz maddenin dışıdır, cevher maddenin özüdür. Söz nasıl gözükmezse cevher de öyledir.

Bir güherdir kim nazirin görmemiştir rüzgâr

Rüzgâra âlem-i gayb armağanıdır sözüm (K 1/2)

Nef'i Türk edebiyatında kaside ve hiciv sahasında zirvededir. Kendisi de bunun farkındadır. Kendi sözünün arazsız bir cevher olduğunu her zaman şairlerin kılıçlarının süsü olduğunu vurgulamaktadır. Şairler sözlerimi kılıç ve mızraklarında (kendi söz ve şiirlerinde) kullandığını söyleyerek **mübalağa (gulûv)** yapmıştır. Bir başka bakış açısıyla hicivde karşıdaki kişiyi eleştirme dolayısıyla yaralama vardır. Nef'i hiciv alanında söz sahibi olduğu için hiciv alanında şiir yazarlar mutlaka benim sözlerimden yararlanır, ilham alırlar diyor.

Bî-araz bir cevher-i sâfidir ammâ muttasıl

Ehl-i tab'ın zîver-i tîg u sinânıdır sözüm (K 1/5)

Nef'i söz ustalığı konusunda daha da ileri giderek “Sözüm göğsümün kitabında Nun ve'l Kalem ayeti gibidir. Düşüncelerim ise Rüstem'in ok ve yayına benzer.”diyerek şiirini övmeye devam ediyor.

Kur'an'da bir sure Nun ve'l kalem ayetiyle başladığı için Kalem süresi diye anılır. Kalem her şeyden önce ilmin temelidir. Tasavvufa göre levh, Allah'ın bilgisi; Kalem de iradesidir (Pala 1995,307). Nef'i sözünü ayet gibi görerek gulv derecesinde **mübalğa** yapıyor. Hayati önem taşıyan azaların sinede bulunması mecaz yoluyla kalp yerine kullanılmasına yol açmıştır. Sine yani gönül, tasavvufta Allah'ın tecelligâhıdır. İnsan, bütün kâinatın özü olduğu için insanın hakikati de sinesidir. Aslında şairin, sözlerini ayet gibi görmesi bir abartı değildir. Çünkü insan eşref-i mahlukâttır. Sözleri de kendinden değil Allah vergisidir. Bundan dolayı sözlerini ayet [Kimsenin inkâr edemeyeceği açık delil; eser (Devellioğlu 1995,55).] gibi görmesi çok doğaldır.

Rüstem İran Mitolojisi'nde cesaret ve yenilmezlik sembolü olarak bilinmektedir. Nef'i burada sözünün gücüne dikkat çekmektedir.

Âyet-i Nûn ve'l kalemdür mushaf-ı sînemde yâ

Rüstem-i endîşemün tîr ü kemânîdür sözüm (K 1/10)

Nazar, isabet yahut göz değmesi eski edebiyatımızda çokça işlenmiş mazmunlardandır. Bu mazmunun klasik edebiyatımızdaki bir adı da “aynü'l-kemal”dir.¹ Şair bu konuya değinerek; bana haset gözü değmez çünkü benim sözüm Hallâk-ı Maâni'nin (İranlı şair) gözünün yaralayıcı etkisini def eder diyerek **mübalğa** yapıyor.

İkinci dizede şair benim sözüm Kemal-i İsfahani'nin göz değmesini def eden bir dua gibidir. O bana nazar değdiremez diyor. Nef'i haklıdır aslında; çünkü Kemal-i İsfahani ile aynı zamanda yaşamamıştır. Kemal-i İsfahani ondan çok uzun zaman önce ölmüştür. Bundan dolayı onun nazarından korunacaktır. Şair burada ima yoluyla kendi şiirini de övmektedir. Kemal-i İsfahani de ünlü kaside yazarıdır. O bana nazar edemez; çünkü ben manalar halk eden bir şairim. (nazar; isabet olarak da bilinir.) Benim şiirlerim seviyesinde şiir yazamaz diyerek kendini övüyor.

Afet-i aynü'l kemâl-i reşg kar etmez bana

Def-i zahm-ı çeşm-i Hallak-ı Ma'anîdür sözüm (K 1/15)

Nef'i şiirinin gücüne işaret etmek için “nükteli söz söylemede kimse bana eş olamaz” diyor. Bu tarz söylemede kimse benim gibi söz söyleyemez. Kendi sözünü, Hz. Musa ile Allah arasında geçen konuşmaya telmihte bulunarak “len terani” sen beni göremezsın hitabı gibi çok kimsenin anlamadığını, kendi sözü kuvvetinde nükteli sözler söylenmediğini, söyleyenin sadece kendisi olduğunu söyleyerek **mübalğa** yapıyor.

Diğer yandan benim sözüm o kadar incedir ki görünmez diyor. Gerçekte de söz görünmez duyulur. Hz. Musa da Tur dağında Allah'la konuşurken onu görmek istemiş fakat zatını görememiştir.

Divan edebiyatında yalnız Nef'i değil diğer şairlerde övünmek amacıyla bu olaya telmihte bulunmuşlardır. Nef'i'nin beytinde “len-terani”, Galib'in beytinde “vadi-i tekellüm” sözleri hem kendileri hem de Musa ile ilgili olarak tevriyeli kullanılmıştır (Güler 2006,101).

Nüktede âlem harîf olmaz bana gûyâ benim

¹ Geçmişte Arabistan'da Hüzeyl kabilesine mensup Kemal adlı bir Arap varmış. Her nesneye imrenmekle ve derinden baksa, o baktığı şeye gözü değip helak olurmuş. Sonradan benzetme ve isti'are yoluyla her kötü söze “aynü'l-kemal” denir olmuş. (Onay 2004,80).

Her ne söylersem cevâb-ı "len terâni"dir sözüm (K1/19)

Nef'i şiirinin laftan ibaret olmadığını, şayet öyle olsa onların birini bile nazma geçirmeyeceğini söylüyor. Sözlerinin ise gizli saklı tutulan bir mecmua gibi olduğunu söylüyor. Gizli sırlar genellikle uhrevi şeylerdir. Manevi bilgiler çoğu zaman imgesel boyutta verilir. Katman katmadır. Oysaki laf dediğimiz şeyler dünyevi şeylerdir. Bundan dolayı uhrevi bilgiler kadar değerli değildir. Şair, burada kendi sözlerinin gizli saklı tutulan bir mecmuaya benzeterek çok değerli olduğunu söyleyerek **mübalağa** yapıyor.

Şiir, söz ve mana üzerine inşa edilir. Ama asıl olan şiirde "mana"dır. Nef'i burada şiirlerinin lafız boyutundan ziyade mana boyutunda olduğunu söylüyor. Ayrıca laf ile söz arasındaki ayrıma da dikkat çekiyor. Söz ve laf aynı şeyler değildir. Genelde boş ve önem vermediğimiz sözlere laf deriz. "Laf ola beri gele" deriz. "Söz ola beri gele" demeyiz. "Laf attı" deriz, "Söz attı" demeyiz. Yani boş, gereksiz sözlere laf deriz. Gerekli, önemli sözlerimiz ise olumlu etki ettiğinden mutlaka sözdür. Şair burada bunu da dikkate alarak sözlerine bir kutsallık veriyor.

*Binde bir ma'nâyı nazm etmem yine bir lafz ise**Yoklasan mecmû'a-ı râz-ı nihânîdir sözüm (K 1/22)*

Nef'i kendisini "sözün sultanı" olarak görüyor. Sözlerini de tüm sözlerden üstün kabul ediyor. Şair sözleriyle kelimelere mana giydirir. Onları benzetme, mecaz ve istiarelerle süslüyor. Padişah demek o mülkte olanlara söz geçiren demektir. Şair burada kendisini (şiirlerini) tüm şairlerden üstün görerek **mübalağa** yapıyor.

Bir başka bakış açısıyla bakarsak Nef'i yaşadığı dönemde sultanlarında takdirini kazanmış ve sözlerinin herkesten üstün olduğunu ve takdir edildiğini bizzat Padişah IV. Murat dile getirmiştir.

Gelün insaf idelüm fark edelüm mikdarı

Şairüz biz de deyü laf u güzafı koyalım

Biz kelim nakliyüz nerde o sâhip-güftâr

Ana teslüm edelüm emrine münkad olalum

Padişah IV. Murat'ın övgüsünü kazanan bu beyitler Nef'i'nin mana âleminin sultanı olduğunu teyit ediyor.

*Ben cihân-ârâ şehenşâh-ı cihân-ı ma'nâyım**Sözlerin de pâdişâh-ı kâmrânıdır sözüm (K 1/24)*

Şair kalemin ve sözün gücüne dikkat çeker. Kalemini gönül hazinesine bekçi olmuş bir ejdere benzetir. Sözünü ise o hazine bekçisinin geçte yaktığı ışık saçan kandiline benzetir (İpekten 1995,128).

Nef'i fitrat olarak hiciv yazmaya meyillidir. Beyitte kalemini hazineyi bekleyen yılanı benzetmiştir. Kimsenin kendisine müdahale edemeyeceğini belirtmektedir. Gönül hazinesini yağmalamaya çalışanlara yılanvari çok yönlü cevap vereceğini söylüyor. Kendi sözünü (kalem) ve iradesini çok yüksek görüp mana hazinelerinden gönlünden ışık saçabileceğini adından söz ettirebileceğini söyleyerek **mübalağa** yapmıştır.

Turkish Studies

Yine beyitte Nef'i şeb-çerağ ifadesini kullanmıştır. Gece yanan kandil herkesin dikkatini çeker bir de insanların yanlış yola sapmalarını önler. Sözlerini ışık saçan kandil gibi görüp insanları zulumattan kurtardığını söylüyor.

Pâsbân olmuş bir ejderdir kalem genc-i dile

Kim o gencin şebçirâğı-ı pâsbânıdır sözüm (K 1/27)

Şair bazen kendini mana denizinde inci arayan bir dalgıç olarak görüyor. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik, anlamları taşıyan deniz (Pala 1995,137) aslında şairin gönlü ve şiir düşünme yeteneği olan zekâsıdır. Nef'i övgü ve yergide sınır tanımayan bir şairdir. Övgü ve yergi sahasında kendisinin çok iyi bir gavvas olduğunu herkes teslim etmektedir. Bunu bir beytinde kendisi de teyit eder:

Virürüm dosta bir harf ile tevfik-i kabul

İderüm düşmanı bir nokta ile şöhre-i âm

Sözünü süs eşyası (inci kadar kıymetli kelimeler dünyası) dükkanında bulunan parıldayan cevherle (herkesin dikkatini çekecek güçteki sözler) eş görüyor. Şair burada **benzetmeye dayalı mübalağa** sanatı yapıyor.

Olalı gavvâs-ı deryâ-yı hayâl-i midhati

Cevher-i tab'ımın zîb-i dükânıdır sözüm (K 1/35)

Nef'i kendisini insanı şaşırtacak kadar güzel ve anlamlı söz söyleyen, yeni anlamlar ortaya koyan bir büyücü gibi takdim ediyor. Büyü ve sihir normal olayları olağanüstü göstermektir. Nef'i burada kendisini kimsenin söyleyemediği, ortaya koyamadığı anlamları ve güzel sözleri söylediği için büyücü gibi görüyor. Bu sözlerimin manevi feyzi hokkaya ağız kaleme dil verir diyerek onları sihir yoluyla kişileştiriyor. Burada **gulûv** derecesinde **mübalağa** yapıyor.

Sözün cevher oluşu dudakların hokkaya benzeyişine dayanır. Cevher hokkada gizlenir ve ağız kapalıdır. Hokka açılınca gevher saçılacaktır (Tolasa 2001,289). Bu saçılan gevheri de kalem dile gelip söyleyecektir.

Divan şiirinde ağız hokkaya benzetilir. Ağız, içerisinde inci ve mücevher sakladığı için hokka ile ilgi kurulmuştur. Güzel söz yazıya ancak hokkanın ağzından geçerek ortaya konulabilir. Kalem dile benzetilir. Kalemin ucu çatal olduğu için iki dillidir (Pala 95,307).

Ol sihr-i sâz-ı mucîze-gûyum ki nutkumun

Feyzi devât-i kilke zebân u dehân verir (K 5/4)

Şair sözlerini denizde ve karada çıkarılan incilerden daha üstün tutmaktadır. Eğer benim bu incilerimi (güzel söz ve şiirlerimi) karada ve denizde çıkarılan incilerle değiştirmek isteyenler zararlı çıkacak diyerek **mübalağa** yapıyor.

Nef'i aslında hakikati dile getiriyor. İnsan kâinattaki eşref-i mahlûkattır. Yaratılmışların en şerefliisidir. Dolayısıyla insan eseri olan sözü de çok kıymetlidir. Hele şairlerin sözü ölçülüp tartıldıktan sonra söylendiği için daha da değerlidir. Sözün latif oluşu kesafet (yer kaplama, yoğunluk) karşılığıdır. Sözde kesafet hali olmadığından ona latif denilir(Tolasa 2001,289). Söz, letafet ve inci oluşu bakımından maddi cevher olan değerli taşlardan daha önemlidir. İnsanoğlunun sözü ruha tesir ettiğinden cevherden daha değerlidir.

Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmın

Mahsûl-ı bahr ü kâna veren râygân (K 5/8)

Turkish Studies

Nef'i, benim sözlerim ab-ı hayat suyunu canlandırıp akıtır ya da hayat suyuna canlandırma özelliği verir diyerek **mübalağa** yapmış oluyor. Aynı zamanda normal bir durumu dile getiriyor.

“Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz mürekkep olsa ve denize yedi deniz daha katılsa yine Allah'ın kelimeleri bitmez. Lokman /27 (Pala 1996,307). Bu ayetten de anlaşılacağı üzere Allah kelamının sonsuzluğu üzerinde durulmuştur. Şair Allah'tan bir ruh taşıdığına göre onun kaleminden de abihayat suyuna can verme olayı olabilir.

Hâmem ki nazmımı eder ihyâ midâd ile

Ab-ı hayâta reşhası rûh-ı revan verir. (K 5/10)

Vahiy ile büyücülük bir arada olmaz. Nef'i burada ben büyücüyüm derken büyüleyici sözler söyleyen biriyim demek istiyor. Musa'nın beyaz eli ² şiirde karanlık içinde parlayan ışık anlamına gelir. Şair de eğer ben istesem onun mucizesinin benzerini gösterebilirim; çünkü ben vahy ile iş işleyen biriyim, bu konuda tecrübe sahibiyim diyerek **mübalağa** yapıyor. Nef'i burada kendi şiirini, sözlerini, insanları aciz bırakacak kadar mucizevî olduğunu vurguluyor.

İstesem parmaklarımı oynatarak yaparım derken aslında normal olanı söylüyor. Çünkü yazı parmak oynatılmadan yazılmaz. Nef'i, parmaklarımı oynatarak (yazımı yazarak) onun yed-i beyzası kadar güzel, etkili, manalı sözler söyleyebilirim diyor.

Sâhir-i vahy-âzmâyım mu'ciz-i dest-i Kelim

İstesem mevkûf-ı tahrîk-i benânımdır benim (K 13/4)

Nef'i zamanın Enveri'siyim derken Enveri'nin özellikle astronomi ve nücûm ilmiyle olan ilişkisine de değinir. Nücûm ilmindeki bilgisine çok güvenen Enveri'nin başından geçen ilginç bir olaya bu beytiyle telmih yapar ³ (Yekbaş 2009,1169).

Gayb görünmeyen bilinmeyen henüz olmamış şeyler demektir. Kuran'da gaybı ancak Allah'ın bildiği ifade edilir (Kurnaz 1996,107). Nef'i bu beytinde gayb âlemine hakim olduğunu, gayb alemini kuşatan dairenin merkezinin kendi gönlünde olduğunu söyleyerek **mübalağa** yapıyor.

Nef'i burada Enveri'yi söyleyerek bir kağıt üzerine gelişi güzel noktalar konularak veyâ bir cam küreye bakılarak falcılık yapma geleneğine işâret etmektedir (Çavuşoğlu 1991,110). Çünkü Enveri gelecektekilerden haber veren gayb aleminin, astronomi, astroloji ve heyet bilimleri ile ilgilenmiştir.

Hak, aşığın gayb sırrını duyacağını, gizliliklerin ona keşfolacağını belirtir. Gönül de “alem-i gayb” armağanıdır. Hatta Hayali Bey'in bir beyti bunu çok güzel bir şekilde ifade etmiştir (Kurnaz 1996,107).

Kâ'ınatun gizli sırrı âşikâradur ana

Kıymetin bil 'âlem-i gayb armağanıdır gönül (G 265/14-5)

² “Yed-i Beyza” beyaz el demek ise de bununla Musa Peygamberin ateşte yanan eli kastedilir. Allah bu eli Musa'nın mucizesi haline getirmiş. Musa onu koltuğunun altında saklamış. Koltuğunun altında çıkınca bu el, göze güneş gibi parlak gözükürmüş. (Güler 2006,107)

³ Nef'i'nin yukarıdaki beyitte “gayb, zamîr, gaybdân, rûzigâr” kelimeleriyle telmihte bulunduğu olay, Devletsah Tezkiresi'nde özetle şöyle anlatılmaktadır :Enverî, yedi gezegenin mîzân burcunda bir araya geleceğini (kırân) ve şiddetli bir fırtınanın dünyayı altüst edeceğini söyler. Enverî'nin gaybı bilme konusundaki ustalığına güvenen hükümdar ve halk da bu haber üzerine birçok önlem alır ve masrafa girer. Hatta bir şahıs Merv sehrinin minaresinin üzerine tesadüfen bir kandil asar. Fakat o gece kandili söndürecek kadar bile rûzgâr olmaz. Kehânetinin gerçekleşmemesi üzerine Enverî, hükümdardan ve halktan özür dileyerek Merv sehrini terkeder (Devletsah 1977,128).

Nef'i burada kendini gerçek aşık olarak görüp bu sırlara vakıf olduğunu söylüyor. Gayb âlemini kuşatan dâirenin merkezi olarak kalpteki "süveyda" (kalbin ortasındaki kara benek)'yi işaret etmektedir. Kalbin ortasında gönül; gönlün içinde de süveyda vardır (Pala 1995,496). Dolayısıyla Nef'i kalpteki en üstün anlayış noktasına eriştiğini ve kendisinde ilahi aşkın tecelli ettiğini söyleyerek, insanın yüceliğini de ortaya koymaktadır.

Enverî-i rüzgârım nokta-i pergâr-ı gayb

Gûy-ı hurşîd-i zamîr-i gayb-dânumdur benim (K 13/9)

Nef'i öyle yeni manalı sözler icat eden kimseyim ki Cebrail bile benim ifademin güzelliğinin delisi olur diyerek çok iddialı konuşuyor. İlahi ismin deposu ve Allah'ın emini olması itibarıyla Cebrail'e de "akl-ı evvel" yan "akl-ı küll" denilmiştir (Uludağ 1996,37). Kelamda akıl, kaynağı şuur olan bir ilim iken tasavvufta kalpten kaynaklanan feyz ve ilhamdır (Uludağ 1996,37). Tasavvufta akıl feyiz ve ilham olduğundan şair, kendi sözünün kalpten geldiğini yani ilham sayesinde ortaya çıktığını derin anlamlar ihtiva ettiğinden Cebrail'in de beğeneceğini ve delisi olacağını söyleyerek **mübalâğa** yapıyor.

Aynı zamanda Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır. Allah'tan ilk zuhur eden şeydir. Allah önce onu, sonra onun aracılığı ile diğer şeyleri yaratmıştır. Buna ilmin ilk zuhuru da denilir. Akl-ı evvele verilen bir diğer isim ise Nur-i Muhammedi'dir (Uludağ 1996,36).

Nef'i de Nur-î Muhammedi'nin bir parçası olduğundan sözlerinin(eserleri) akl-ı evvel'in bir tecessümü olduğu için Cebrail'in de onu beğeneceği hatta onun delisi olacağını vurguluyor.

Söylesem ol nükte-perdâz-ı ma'ânî-perverim

Akl-ı Kül dîvâne-i hüsn-i beyânımdır benim (K 13/19)

Aşkın rastlayabileceğimiz ilk büyük vasfı, sonsuzluktur. (Tolasa2001,386) Nef'i burada öyle bir aşk ateşine düşmüşüm ki deryalar, denizler söndüremez diyerek **gulûv** derecesinde **mübalâğa** yapmaktadır. Çünkü ateş ne kadar kuvvetli olursa olsun su karşısında aciz kalır.

Aşk, aşkın gönlünde tecelli eder. Yeri orasıdır. Aşkın ilk vasfını sonsuzluk olarak tarif ettik. Şair aşka bu pencereden baktığı için sonlu olan suyun sonsuz olan aşka güç yetiremeyeceğini kastetmektedir. Aşk insanın yaratılışındaki güzellik ve varlığın temelini oluşturur. Yani Allah insanı kendine ayna olsun diye yaratmıştır. Güzelliğin kaynağı Allah'ın üstün güzelliğidir (Pala 1995,53). Bundan dolayı aşkı söndürmeye güç yetmeyecektir.

Denizlerin söndüremeyeceği tek ateş Cehennem ateşidir. Onun ateşi hiç sönmez. Cehennemin azameti ile şairin aşkının büyüklüğü arasında bir irtibat kurulabilir.

İkinci beyitte Nef'i ilk beyitteki abartıyı açarak aslında bir hakikati dile getiriyor. Nef'i aşk dağlamasındaki siyah nokta (süveyda) benim ocağımdır, diyor. Kalbin ortasında yara dağlanmasına benzeyen siyah benek süveydadır. Aşk acısından dolayı yüreğin dağlanması yürekte bir yara izi bırakır. Aşkı yaşamak aslında bir farkındalıktır. Farkında olmayan aşkı yaşayamaz. İşte aşkın idrak noktası kalbin tam ortasında bulunan gönlün içindeki "süveyda"dır. Dolayısıyla süveyda en üstün anlayış noktası ilahi aşkın yaşandığı yerdir.

Ateş-i aşkım ki deryalar söyündürmez beni

Nokta-i dâğ-ı süveydâ dūdmanımdır benim (K 13/38)

Nef'i burada eğer şiir söylemeye başlasam Hz. İsa gibi mucizeler yaratırım. Çünkü benim oturduğum yer manaların bulunduğu mukaddes evdir diyerek **mübalâğa** yapmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Hız. İsa'nın bir mucizesi de beşikte iken konuşmasıdır. Şair burada eserlerinin çok özgün olduğunu, o güne kadar başkaları tarafından o tarzda eser verilmediğini söyleyerek şairlik kudretinden bahsediyor.

Arapçada beyt kelimesi “ev”; mısra ise “kapı” anlamına gelir. Yani bir beyit, içindeki “mana” denen insan ile görüşmek üzere kapısından girilen evdir (Pala 1995,88). Aslında şair normal olan bir olaydan bahsediyor. Şair burada çok soyut olan “şairlik yeteneği, mana bulma, kullanma gücünü” somut bir tablo halinde dile getiriyor.

Nutka gelsem Nef'i-i mu'ciz-demim 'İsâ gibi

Beyt-i ma'mûr-ı ma'ânî hânûmânımdır benim (K 13/4)

Nef'i kaleminin ucundaki mürekkebi çiçek bahçesini sulayan buluta benzeterek **mübalağa** yapıyor. Kalemin içindeki mürekkep su olsa dahi bir damlası ile sulanmaz. Nef'i aslında kalemle söz arasındaki uyumu ve bunların gücünü göstermek istiyor. Söz ya müşahhas ya da mücerrettir.(Tolasa 2001,287) Nef'i burada sözü somutlamaya giderek anlatıyor. Şair eserlerini çiçek bahçesine benzetmiştir. Şairlerin oluşturdukları söz bahçesinin (divanları) sulayıcı bulutu mürekkeptir.

Nef'i bulutla kendi nazmı arasında bir ilgi kuruyor. Yağmur tanelerinin yuvarlak olması harflerle, incinin oluşumu ilgilidir. Ebr-i çemen-ara incinin oluşmasını hatırlatmaktadır. Bulut aynı zamanda rahmettir. Tabiattaki canlılara can bahşeder. Nef'i kendi nazmını bununla eş değer görerek inci gibi kıymetli, aynı zamanda Nun ve'l-kalem ayetini (Lokman/27) de hatırlatacak şekilde kelimelerinin gücünü ortaya koymaktadır.

Hâmemdir ol ebr-i çemen-ârâ-yı suhen kim

Bir katrası bir gülşeni şâdâbter eyler (K 11/44)

B. Nef'i'de Padişah Övgüsü Hakkında Mübalağa

Nef'i padişahları felekten, gezegenlerden ve bütün hükümdarlardan üstün tutmuştur. Adaletleri hep nazara verilmiştir. Nef'i kasidelerinde padişahları cömertlik kapısı olarak görmüş, halkına ve askerlerine verdiği lütuflarla yad etmiştir. Ayrıca onların çok donanımlı olmalarını da her fırsatta vurgulamıştır. Nef'i'nin kasidelerinde padişahın kadrinin yüceliği, şan ve ihtişam sahibi olması hiçbir zaman gözden uzak tutulmayan övgü konusudur (Ünver 1991,46).

Nef'i padişah saraylarını Beytü'l-ma'mura⁴ (Kâ'be'ye) bahçeleri de cennete teşbih ederek **gülv** derecesinde **mübalağa** yapmıştır.

Beyt-i ma'mur-ı felek mi ol fezâda ol sarây

Yâ zemîni cennet olmuş Ka'be'yi ulyâ mıdır (K 7/2)

Nef'i I. Ahmet'i övüyor. Osmanlı'nın en şaşalı dönemlerini anlatıyor. Devletin gücünü açıklıyor. Bazen vezirlerin İran şahından haraç aldığına bazen de Tatarların hükümetini değiştirdiğini (mevcut hükümdarın azli yerine başka birini atama) abartarak anlatıyor.

Nef'i burada tarihi bir hakikati de dile getiriyor. Nef'i tarihi Osmanlı- Safevi savaşlarına telmihte bulunuyor. I Ahmet (1603-16017) zamanında yapılan Nasuh Paşa Antlaşması ile sonu

⁴ Beytul mamur Kabe; Kabe'nin üzerindeki esas Kabe'dir. Kabe 2.yüzyılda İslamiyet'ten çok önce vardı ve kutsal bir yerdi. Hz. Adem cennetten çıkarılınca Hindistan'ın Serendip Dağı'na, Havva Cidde'ye yılan da İsfahan' a inmişti. Adem yılda bir kere Ka'be'ye gelirdi. Cebrail Mekke'nin yedi kat altında olan Kabe'yi kanadıyla yeryüzüne çıkardı. Ademoğulları da bu temel üzere Kâbe'yi inşa ettiler. Nuh tufanı sırasında Kâbe yıkıldı başka bir rivayete göre ise göğün dördüncü katına çekildi ve yeri boş kaldı. Başka bir inanışa göre de dünya yedi kat yer yedi kat gök olarak tasavvur edilir. Her gök katının ortasında bir Ka'be vardır. Dördüncü kattaki Kabe'ye Beytü'l-ma'mur denir (İpekten 1996 ,133).

eren savaşlara telmihte bulunuyor. Bu anlaşma Osmanlının İran'dan 200 deve yüklü ipek kumaş ve değerli eşya haraç göndermesi karşılığında imzalanmıştır.⁵

Geh bir veziri şâh-ı acemden harâc alır

Geh bir vekili asker-i tâtara hân verir (K 5/38)

Nef'i padişahın çok büyük adalet dağıtıcı ve ülkeye her yönüyle hakim olduğunu belirterek onun zamanında haydutlar bırakın kervan soymayı, kervancıların onlara acıyıp zekatlarını verdikleri bir durumu getirmiştir diyerek **mübalağa** yapıyor. Padişahın belki haydutlara karşı başarılı girişimleri olmuştur. Fakat tüm haramileri yola getirdiği, onların kervanlardan sarık, ayakkabı, gömlek alması abartmadır.

Mlkinde dzd-i mflise mâl-i zekâtdan

Destâr u keşş ü pîrehehi kârban verir (K 5/44)

Nef'i padişahı adaletin temsilcisi olarak övmektedir. Dara ve Cemşid İran'ın efsanevi kahramanlarındandır. Yiğitlik ve gücün temsilcileridir. Husrev İran'ın meşhur padişahıdır. Nef'i'ye göre padişah Cemşid gücündedir. Dara atının üzengisini tutar, Husrev ise ona dizgin verir diyerek **mübalağa** yapıyor.

Beyit genel anlamda padişahın adaletinden bahsediyor. Hüsrev İran şahlarından olup adaleti ile tanınan Nuşirevan'ın torunudur (Pala 1996,266). Bir başka bakış açısıyla bakarsak Nef'i beyitte Husrev'in Sultan'ın eline dizgin vermesi Sultan'dan çok önceleri yaşamış olduğundan (559 Mladi) kendi tecrübelerini aktarır anlamı çıkarılabilir. Dizgin atın sevk ve idaresi için kullanılır. Padişah da devlet atına bindiği için devletin iyi ve adaletle yönetilmesi için kendisinden önce devleti idare edenlerden dizgin alması normaldir.

Cemşid-i kâmrân ki süvâr olsa rahşma

Dârâ tutar rikâbım Husrev inân verir (K 5/28)

Nef'i Padişah'ın kudretinden bahsediyor. Eğer onun o temmuz sıcağını andıran öfkesi havaya geçse havada büyük bir hararet oluşturup her yağmur tanesini bir kıvılcım haline getirir diyerek **mübalağa** yapmaktadır. Nef'i burada padişahın yüzünü öfkesinden dolayı kızarmış bir güneşe benzetmektedir. Temmuz ayında eğer yağmur yağsa düşmekte olan yağmur damlacıkları güneş ışınlarının kırılıp yansısıyla oluşan gök kuşağını meydana getirecektir.

Nef'i, eğer öfkesinin temmuzunun sıcağı havaya geçse diyerek mbalağayı ortadan kaldırıyor. Bu olayın gerçekleşmesini şarta bağladığı için **şibh-i mübalağa** yapıyor.

Ger tâb-ı temz-ı gazabı etse sirayet

Her katra-i bârâmı havâ bir şerer eyler (K 11/31)

Padişahın niteliğini anlatmaya devam ediyor Nef'i. Onu överek vasıflarının çok yüce olduğunu taşı bile terbiye edecek etkileyecek güce sahip olduğunu vurgulayarak **mübalağa** yapıyor. Çünkü gerçekte hiç kimse taşı terbiye edemez, dolayısıyla etkileyemez.

Taştan heykelin insan niteliği kazanması iki şekilde olabilir. Nef'i burada padişahın gücünü Hz. İsa'ya benzetmiştir. Hz. İsa'nın bir mucizesi de neye dokunsa ona ruh verir; lleri, toprak olmuşları diriltir.

İkincisi ise Hacer'l-esved olayına telmih vardır. Kabe'nin duvarında olan cennetten geldiğine inanılan meşhur taş. Hz. Muhammed Kabe'yi putlardan temizlediğinde Hacer'l-esved'e

⁵http://tr.wikipedia.org/wiki/Nasuh_Pa%C5%9Fa_Antla%C5%9Fmas%C4%B1

dokunmadı, bilakis hürmet gösterdi(Pala 1995,220). Bu olay da gösteriyor ki taş bu iki hadise de önem kazanıyor. Hatta bugün Müslümanlar Kabe'yi tavaf ederken bu taşı öperler ya da uzaktan ona selam verirler.

Mâhiyyeti ger olsa cemâdâta mürebbî

Tasvir-i hacet kesb-i kemâl-i beşer eyler (K 11/33)

C. Nef'i'de At Sevgisi Üzerine Mübalağa

Nef'i at sevgisi sadece ata duyulan kuru bir sevda değildir. Şair ata değişik manalar yükler. Onu imgesel boyutta kullanarak ata farklı çağrışımlar yükler. Padişah'ın bindiği at, Nef'i 'nin hayal gücünde günümüzün sestem hızlı uçaklarından daha hızlı gider.

Nef'i'nin beyitlerindeki mübalağalara bakarsak, hız üzerinde durduğunu görürüz. Bu hız muhayyilenin intikal gücünün adıdır. Dehanın kendisini idraki demek olan bu süreçte; dikey bir seyir izlenir ve hayaldeki hız, nesnel âlemden kopmayı sağlayan akıl dışı bir eyleme dönüşür (Avşar 2003,93). O kadar ki karıncanın üzerinden geçse, karınca bunun farkına bile varmaz. Kulaklarını ileri dikip de ileri fırlayınca çatal oka benzer (Ünver1991,52). Nef'i'de at sevgisi üzerine çalışmalarıyla bilinen Sabahattin Küçük'ün deyimiyile "Nef'i 'nin, atı sırf memduhu övmek maksadıyla şiirlerine aldığını düşünmek yanlış olur. At sevgisinin yanında kendi ruhi yapısıyla onunki arasında kurduğu yakınlığın payı da vardır. Allah'ın kudretinin mükemmel bir eseri, Miraç hadisesi, atın mülayim ve nazik hareketleri, çabukluğu ve hızı bunda etkili olmuştur"(Küçük 1989,516).

Nef'i'de at sevgisi çok yüksektir. Klasik kaside anlayışının dışına çıkarak kasidesinin nesip bölümüne padişahın atlarını överek girmiştir. At hemen hemen bütün kasidelerinde karşımıza çıkar. Nef'i kasidelerinde atı müstakil olarak işlemiştir. Divan'ında bu varlıkla ilgili üç kaside bulunmaktadır. Nef'i, kasidelerinde değişik at isimlerini kullanır: Bad-ı Saba, Tayyar, Evren, Mercan, Edhem, Gülgün, Cebeli Dorusu, Ağa Alcası, Dağlar Delisi, Ser-efraz, Dil-nüvaz, Tüma, Rahş (Küçük 1989,503).

Nef'i, hızıyla tanınan Rüstem'in atına telmihte bulunarak padişahın atını bad-ı sabaya benzetiyor. Nef'i Padişahın atını Bad-ı saba rüzgarı gibi göstererek **mübalağa** yapıyor. Hiçbir at rüzgârdan daha hızlı koşamaz. Şair burada padişahın şahsında atı; atın şahsında padişahı övüyor. Böyle cihan padişahına bu tarz at yaraşır. Bu tarz atları da ancak padişah kullanabilir.

Bârek Allâh zihî rahş-ı hümayûn-sîmâ

Ki komuş nâmını sultân-ı cihân bâd-ı Sabâ (K 18/1)

Nef'i padişahın atını Saba rüzgârından da hızlı görüyor. Onu yıldırım olarak nitelendiriyor. Yıldırım gök gürültüsü ve şimşekle görülen hava ile yer arsındaki elektrik boşalması (TDK 2008,1439). Bu olay çok hızlı olur. Sesin hızı saniyede yaklaşık 340 metredir, yıldırım sestem de hızlıdır. Koşarken ata gölgesi bile yetişemez diyerek **mübalağa** sanatı yapıyor.

Bir başka bakış açısıyla aslında Nef'i var olanı söylüyor. Gölge fiziki kurallar dahilinde insanla aynı anda hareket edemez. Çünkü güneş önden vursa gölge arkada kalacaktır. Arkadan vursa gölge öne düşecektir. Yani yan yana olma ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Böylece mübalağa ortadan kaldırılmıştır.

Yıldırım nihayetinde ışıktır ve ışığın gölgesi olamaz. Burada at yıldırıma benzetilmiştir. O zaman atın da gölgesi olmayacaktır.

Ne sabâ sâ'ika dersem yaraşur sür'atde

Turkish Studies

Ki seğirdirken ana sayesi olmaz hem-pâ (K 18/2)

Şair burada binici olarak Padişah IV. Murat'tan bahsediyor. Eğer o biraz atı koşturmak istese, dizginleri elinden gevşetse, gölgesi toprak üzerine düşmeden dünyayı dolaşır. Vücudu olan her şeyin mutlaka gölgesi olur. Nef'i burada atı ışık gibi, yıldırım gibi görerek **mübalâğa** yapmaktadır. Sadece ışığın gölgesi olmaz.

Burada at ile güneş arasında da ilgi kurulabilir. Işık ve parlaklık daima onunla beraber anılır. Gölgesi toprak üzerine düşmeden dünyayı dolaşan tek varlık güneştir. Padişahın atı ile güneş arasındaki ilgi güç kuvvet, kudret arasındadır. Padişah atın dizginlerini elinde tutuyor. Yani yanlışlık yapmıyor anlamı da çıkarılabilir.

Düşmeden sâyesi hâk üzre eder âlemi tayy

Sehv ile râkibi gösterse inâne irhâ (K 18/4)

Nef'i padişahın atını Anka ve Hüma kuşları ile kıyas ediyor. Bu iki kuşunda varlığı tam olarak bilinmemektedir. Bu kuşlar çok özel kuşlardır. Şair padişahın atının süratte onlardan daha hızlı olduğunu söyleyerek **mübalâğa** yapıyor.

Nef'i Anka ve Hüma Tayyar ile kanat kanada uçamazlar derken aslında abartmıyor. Çünkü kuşların kanatları vardır. Fakat atın kanadı olmadığından böyle bir yarış doğal olarak olmayacaktır. Yani kanatdaş olamazlar.

Nice Tayyâr o sebük-pây-ı cihân-peymâ kim

Ana hem-per olamaz hiç ne Ankâ ne Hümâ (K 18/6)

Bir göz yumup açıncaya kadar geçen zaman çok kısa bir andır. Bu kadar zamanda bütün dünyayı dolaşmak imkânsızdır. Nef'i burada **gülv** derecesinde bir **mübalâğa** yapıyor. Ancak şair bu söylediklerine kendisi de inanmamış olacak ki bu kadar çapuk u çalak (çabuk ve çevik) olur mu diyerek soruyor. Bundan dolayı **şibh-ı mübalâğa** yapıyor.

Tayy eder âlemi bir göz yumup açıncaya dek

Bu kadar çâpük ü çâlâk olur mı acabâ (K 18/8)

Şair burada padişahın atının şahsında aslında kendini övüyor. Bir şair padişahın atını övmeye başlasa kalemi elinde durmaz öne atılır diyerek mübalâğa yapıyor. Nef'i burada kalemi atın süratinde göstermektedir. Kalemler ok arasında şekil ve içerik bakımından bağlantı vardır. Her ikisi de hedefe kilitlenme ve tesir gösterme bakımından önemli işleve sahiptirler. Atın ve kalemin fitratında ileri çıkma, öne atılma gibi durumları vardır.

Olaya bir başka bakış açısıyla baktığımızda aslında Nef'i mübalâğa yapmıyor. Zaten kalem yazı yazmak için ileri atılmak zorundadır. Harekete geçmeyen kalem yazı yazamaz. Kalemin yazı hedefi kâğıttır. Yazması için ileri atılması gerekir.

Atıur hâmesi ok gibi elinde turmaz

Erse bir şâ'ir eger medh-i şitâbın imlâ (K 18/11)

D. Nef'i'de Hicivle İlgili Mübalâğa

Nef'i övgüleri kadar yergileriyle de meşhurdur. Övdüğü kişileri nasıl ki göklere çıkarıyorsa eleştirdiği kişileri de yerin dibine batırıyor. Babasını bile hicvetmekten çekinmeyen Nef'i padişahları, vezirleri, müftüleri kısaca devletin ileri gelenlerini korkmadan eleştiriyor.

Şair, hicivini çalındığı an öd yaran bir kılıca benzetmektedir. Yergide sınır tanımayan şair, kılıç gibi keskin hicivleriyle devrin makam ve mevki sahiplerini, şair ve ilim adamlarını yaralamış, zaman zaman dostlarını incitmiştir (Selçuk 2006,245).

Nef'i, ben öyle bir şiir kahramanıyım ki düşmanlarımı nazmımla öldürürüm; hatta dostlarım bile benim dil kılıcımdan korkar diyerek **mübalağa** yapmaktadır.

Nef'i burada hiciv üstadı olduğunu bir kez daha gösteriyor. Gerçekten de Türk edebiyatında hiciv sahasında tartışılmazdır. "Kalem kılıçtan daha keskindir." ifadesini ispat edip " Bıçak yarası geçer; dil yarası geçmez." bilgisini doğruluyor.

Ol safder-i düşmen-küş-i nazmım ki husûsâ

Şemşîr-i zebânımdan ahıbbâ hazer eyler (K 11/57)

Nef'i ben cesur bir kişiyim süngüye, kılıca ihtiyacım olmaz benim büyücü dilli kalemim hem kılıç hem de mızrak görevi görür diyerek adetçe ve akılca mümkün olmayan bir durumu dile getirdiğinden **mübalağa** yapmıştır.

Kılıç ve mızrağa ihtiyaç duymadan savaş veren insanlar gerçekten çok cesurdur. Nef'i herkes tarafından bilinen " kalem kılıçtan daha keskindir" hakikatini dile getiriyor. Şair "büyücü dilli kalem" ifadesiyle herkesi etkileyen, büyüleyen, kimsenin söylemediği sözler ve manalar bulan özellikleri yönüyle kendisini övmektedir.

Kalem -mızrak-süngü-kılıç arasında şekil olarak uçlarının sivri ve öldürücü olması dolayısıyla büyük benzerlik vardır. Şairlerin fitratında bir savaşçılık ruhu vardır. Bu Nef'i'de zirvededir. Kendisi de bu yönünü çok iyi bildiğinden kılıca ihtiyacı olmadığını hiciv için kaleminin yeterli olduğunu vurgulamaktadır.

Kahramânım nîze vü şemşîre çekmem ihtiyâç

Hâme-i câdû-zebân tîğ ü sinânımdır benim (K 13/3)

Nef'i yaşadığı ve sonraki dönemlerde Türk edebiyatında kaside alanında mihenk taşı olmuştur. Kendisinden sonra gelen şairleri etkilemiştir. Bu alandaki başarılarını herkes takdir etmiştir. Şair burada mana ülkesini fetheden bahtiyar gönlüm diyerek bu alanda tek olduğunu kast ederek **mübalağa** yapıyor. Şair burada özellikle dilinin gücünü ön plana çıkarıyor. Şair şiirin kaynağı saydığı gönlünün, mana bulmadaki gücünü, gönlündeki zengin anlamları söze dökmede de dilinin etkisini belirtmektedir(Selçuk 2006,239). Zengin anlamlı sözcükleri kullanmadaki maharetini ortaya koyuyor. Rakip tanımaması ve bu alandaki "fatih"liğini çok övmüştür.

Nef'i aslında bir hakikati de dile getiriyor. Bu söylediklerinde doğruluk payı vardır. Çünkü o devrinin en ünlü kaside şairidir. 17. yüzyılda ve sonraki zamanlarda gelen ve kaside yazan şairler içerisinde Nef'i'den etkilenmeyen şair yoktur.

Saf-der-i ma'na dil-i sahip-kırânımdur benim

Tîğî şemşîr-i cihan-gîr-i zebânımdır benim (K 13/1)

E. Nef'i'de Kozmik Âlemle İlgili Mübalağa

Nef'i'de kozmik âlem, doğrudan söyleyemediklerini dolaylı yoldan söyleme fırsatı verir. Kaza ve kader olayında hep feleğe, çarha, dehre, rüzgâra dolaylı yollardan gönderme yapar. Genellikle memduhu feleğe güç yetiren, onu tersinden döndürecek kadar kuvvetli olarak görür.

Nef'i, feleğe nüfuz ettiğini ondan öğ aldığını büyük bir abartı ile anlatır. Feleğin insanın kaderi ve talihi üzerinde büyük bir etkisi olması, kıyıcı, zalim ve hilekar olması, insanı mihnete,

cevrü cefaya gark etmesi, kadehiyle zehir sunması, gibi özelliklerinden dolayı (Tolasa 2001,402) Nef'i tarafından hep eleştirilmiştir.

Nef'i burada feleği talih, kader olarak görmüştür. Onun bağırnı yardım, o görünen Samanyolu değil benim oç alıcı kılıcımın yarasıdır diyerek ona egemen oldum, onun üzerinde tesir kurdum anlamını çıkartarak mübalağa yapmıştır. Hiç kimse feleğe söz geçiremez ona tesir edemez. Felek insanlara acılar çektirir.

Samanyolu galaksisinin güneş sisteminden görünümünün 360 derece panoramik fotoğrafı (wikipedia.org/wiki/Samanyolu).

Yukarıdaki Samanyolu galaksisinin güneş sisteminden görünümünün 360 derece panoramik fotoğrafından hareketle Nef'i, feleğe tesir ettiğini felekte iz bıraktığını dile getirmiştir.

Felek bana acılar çektiriyordu; ben de onu hicv ederek öcümü aldım, diyor. “ Kılıç yarası geçer dil yarası geçmez.”⁶ ata sözünden hareketle Nef'i oç aldığını, galip olduğunu belirtiyor. Şair galip bir edayla ondan öcümü aldım diyerek kendini ve şiirini övmektedir.

Sinesin çâk eyledim çarhın değildir Kehkeşân

Zahm-ı şemşîr-i zebân-ı kin-sitânımdır beni (K 13/2)

Nef'i kendisini en üst perdeden övmektedir. Bulduğu yeri Arş olarak görüyor. Arş Batlamyus nazariyesine göre bütün felekleri çevreleyen, hepsinin üstünde ve yıldızlardan boş kabul edilen dokuzuncu kat gökteki Felekü'l Eflâk, Felekü'l Azam, Felekü'l Atlas denilir (Pala 1996,41). Buradan itibaren Allah'ın ilmi başlamaktadır. Divan şiirinde Güneş diğer gezegenlerin sultanı sayılır. Şair kendisini fizik ötesi âlemlerde dolaşan güneş gibi görmektedir. Bu da en yüksek makam olan Arş'tır. Arş'ta yıldız olmadığından dolayı o bölgeye güneş ışınları da düşmez.

Işınlarım yere düşmez derken şair şiirlerini güneş ışınlarına benzetmektedir. Hepsi birer hakikattir. Bunlar yere düşmez derken kelimeyi tevriyeli olarak kullanmaktadır. Yere düşmek değersizlik anlamına da gelir. Bulduğu yerden dolayı bunun mümkün olmadığını söylüyor. Hiçbir şeye tenezzül etmem derken eserlerini oluştururken kimseden yardım almadığını kopya olmadığını, hepsinin özgün olduğunu söyleyerek kendini övmektedir. Yaşadığı dönem ve eserlerine baktığımızda özellikle kaside ve hicivde Nef'i gerçekleri dile getirmektedir.

Lâmekân-seyr âfitâbım hâke düşmez pertevim

Arş-ı istiğnâ-yı himmet âsitânımdır benim (K 13/10)

Divan şiirinde sevgili felekten daha yüksek değerdedir. Nef'i bu beyitte Sultan Ahmet'i feleklere söz geçiren, aldığı tedbir ile onları terse döndüren atlas feleğine benzeterek **mübalğa** yapmıştır. Çünkü atlas feleği diğer sekiz feleğin dönüşünü etkileyerek onları tersine döndürür. Bundan dolayı o feleğe “ kanbur felek, döneke felek, kahbe felek” tabirleri kullanılır. Bu iki feleğin

⁶ Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü, Dergâh Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989

diğer feleklere üstün olmasının sebebi bunların “yarılıp onulmaz” olmalarıdır. Gezegenlere ait felekler ise yarılıp onulabilirler (Pala 1995,182). Dönemi göz önünde bulundurursak Osmanlı Padişahları aldıkları önlemlerle dünyanın gidişatı üzerinde söz sahibidirler. Günümüz Türkçesi ile **gündemi belirlemektedirler**. Bundan dolayı şair döneme ait bir bilgiyi de doğrulamaktadır.

İkbâline vâbeste felek tâ o kadar kim

Tedbîri ile devrini zîr ü zeber eyler (K 11/27)

Nef'i devrinde yaşadığı Sultan Osman'ı övüyor. Feleğin bile onun ayağına kapanıp ona “ benim şahlar şahım” demesi büyük bir **mübalağadır**. Felek özellikle kasidelerde memduhu çağırıştırır. Felek onun yüceliği karşısında eğilip eşiğini öpmek ister. Padişah'ın sarayı ve tahtı feleklerden geniş ve yüksektir. Aslında insanın feleğe sözünü geçirmesi pek görülmuş değildir. Bu dünyada kimse murad almamıştır.

Dâdger hâkân-ı âli-rütbe Osman Han ki çarh

Yüz sürüp pâyına der şâh-ı cihânımdır benim (K 13/23)

Sonuç

Osmanlının zirveden gerilemeye başladığı dönemde yaşayan Nef'i, kaside alanında söz sahibi olmuş kendisinden sonra gelen ve kaside yazan hemen hemen tüm şairlere öncülük etmiştir. Kasidelerinde övdüğünü göklere çıkaran yediğini de en ağır sözlerle eleştirmekten korkmayan, dilini çok ustaca kullanan ve yaptığı hicivleriyle şöhret bulan Nef'i, mübalağa sanatının tüm inceliklerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Nef'i padişahı överken, Osmanlının gücünü ve devletin azametini; atları överken, hız unsurunu; söz ve mana üzerinde dururken, kendi şairlik yeteneğini; hiciv yaparken, gördüğü yanlışlık ve aksaklıkları; kozmik âlemi anlatırken, doğrudan söyleyemediklerini dolaylı yoldan anlatmaktadır. Şairin amacı, sadece olayları ve olguları abartarak anlatmak değildir. Bu abartılar çözümlenince aslında normal olanın söylendiği, hakikatlerin dile getirildiği görülmüştür. Şair büyük bir estetik zevkle okuyucuyu hayal dünyasının zenginliğinde dolaştırmaktadır.

Nef'i haşin bir ruhtur. Çoşkulu bir yaratılışa sahiptir. Mizacında ölçü yoktur. Övgüleri de yergileri de abartılıdır. Aşırı mübalağa okuyucunun gerçeklik duygusunu zedeler. Nef'i'nin şairlik yeteneği, üslubundaki kudret, şiirlerindeki ahenk, bu abartılı söyleyişleri, olağanüstü durumları, normal hale getirir.

Nef'i eserlerini okuyanları etkileyebilme gücünü göstermiş, kendi şiir kudretini eserlerine yansıtabilmiş, devrinde yaşayan tüm şairlere şiir yeteneği olarak meydan okumuş, doğru bildiği hakikatleri edebi bir tarzda söylemeyi başarmış, özgünlüğü yakalamış, kendinden sonra gelen tüm şairleri etkilemiş ender şahsiyetlerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

AKKUŞ Metin, **Nef'i Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

AVŞAR Ziya, **Nef'i'nin Hayal Kavramına Yaklaşımı**, Bilig Kış 2003, Sayı: 24, s.89-114

SELÇUK Bahir, **Nef'i' de Söz ve Savaş İlgisi**, EKEV Akademi dergisi, Yıl: 10 Sayı:28,s.233-246 (Yaz 2006).

DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1995.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012*

- ÇAVUŞOĞLU Mehmet, “ Kaside Şairi Nef’î” **Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef’î**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını S.9, S.2 Ankara 1991.
- GÜLER Zülfi, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, Uğurel Matbaası, Malatya,2006.
- İPEKTEN Haluk, **Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- KURNAZ Cemal, **Hayali Bey Divan’ın Tahlili**, MEB, Yayınları, İstanbul 1996.
- KÜÇÜK Sabahattin, **Nef’î’de At Sevgisi** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ERDEM Cilt5/14 Mayıs1989 Ankara 1991.
- OCAK Fatma Tulga, “Nef’î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri” **Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef’î**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını S.9, S.2 Ankara 1991.
- ONAY Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, MEB Yayınları, İstanbul 2004.
- PALA İskender, **Ansiklopedik Divan şiir Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Resimli Okul Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.
- ŞENTÜRK Ahmet Atilla ve KARTAL Ahmet, **Eski Türk Edebiyat Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul 2009.
- TOLASA Harun, **Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- ULUDAĞ Süleyman, **Tasavvufi Terimler Sözlüğü**, Muyan Yayınları, İstanbul 1996.
- ÜNVER İsmail, “ Övgü ve Yergi Şairi Nef’î” **Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef’î**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını S.9 Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi S.2 Ankara 1991.
- YEKBAŞ Hakan, **Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2 Winter 2009.